

Sammanfattning

Sedan 1971 har årliga undersökningar av skolungdomars alkohol-, narkotika-, tobaks- och sniffningsvanor genomförts. Undersökningarna har utförts på riksrepresentativa urval i årskurs 9. Fram till och med 1983 deltog årligen även elever i årskurs 6 och därefter har dessa studerats vartannat år. Undersökningarna har genomförts som anonyma gruppenkäter i klassrummen. I 2004 års undersökning deltog 5 414 i årskurs 9. Bortfallet var 15 procent.

Pojkarnas alkoholvanor var relativt oförändrade under början och mitten av 1970-talet, medan flickorna ökade sin konsumtion under samma period. Både hos pojkarna och flickorna minskade andelen alkoholkonsumenter under större delen av 1980-talet och var ca 75 procent i slutet av det decenniet. Under 1990-talets första hälft noterades en svag uppgång. Därefter har andelen, med undantag för år 2000, minskat. Andelen alkoholkonsumenter bland flickorna varit relativt konstanta sedan mitten av 1990-talet, men har minskat i de tre senaste årens undersökningar.

De första åren på 1990-talet ökade andelen konsumenter av folköl, starköl och sprit. För folköl fortsatte ökningen något fram till 1995, för att under de senaste åren åter minska för bägge könen. Även andelen konsumenter av starköl gick tillbaka något under 1990-talets slut. Under de två första åren på 2000-talet märktes en uppgång av starkölskonsumenter bland pojkarna, men därefter har andelen fortsatt att minska. Andelen vinkonsumenter bland pojkarna sjönk under 1990-talet och har så fortsatt under 2000-talet. Motsvarande värden bland flickorna var relativt oförändrade under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet, men har i de senaste fyra årens undersökningar minskat. Andelen konsumenter av sprit har minskat både bland pojkar och flickor sedan början av 2000-talet. Generellt kan man säga att det är fler pojkar än flickor som dricker öl medan det är fler flickor som dricker vin.

Andelen som brukar dricka förhållandevis stora mängder folköl (5 burkar eller mer) vid varje dryckestillfälle ökade, särskilt bland flickorna, under 1990-talet fram till 1997-års undersökning. Därefter har den minskat både bland flickorna och pojkarna. Motsvarande värden för starköl låg relativt konstant under 1990-talet för att öka något de senaste åren bland pojkarna. Andelen som brukar dricka större mängder vin (60 cl eller mer) har minskat bland pojkarna sedan början av 1990-talet. Bland flickorna inleddes en minskning först under mitten av 1990-talet. Andelen som dricker stora mängder sprit (37 cl eller mer vid varje tillfälle)

var bland pojkarna relativt konstant under 1990-talet för att under 2000-talet minska. För flickorna kunde det skönjas en svag uppgång sedan första hälften av 1990-talet, men i de senaste undersökningarna har andelen åter minskat.

Relativt många i årskurs 9 har druckit hemtillverkad sprit, s k hembränt. Andelen elever som gjort detta under de senaste 12 månaderna ökade från 1991 till och med 1995 (ca 43 %), men har sedan dess minskat påtagligt (ca 25 % 2004).

Den beräknade genomsnittliga årskonsumtionen av folköl, starköl, blanddrycker, vin och sprit mätt i ren alkohol (100 %) visar att sprit och starköl svarar för en stor del av niondeklassarnas alkoholkonsumtion. Folkölens andel utgjorde drygt en tredjedel av konsumtionen vid 1990-talets slut men har sedan dess minska kraftigt (ca 12 % 2004). Såväl pojkarnas som flickornas totala konsumtion ökade fram till början 2000-talet för att sedan minska, men har i den senaste undersökningen åter ökat något. Pojkarnas ökning kan främst "förklaras med" en uppgång vad gäller starköl- och spritkonsumtionen medan flickornas ökning kommer av vin- och starkölskonsumtion. Ökningen är dock mycket liten.

Drygt 40 procent av eleverna har aldrig varit berusade. En dryg tredjedel uppger att de upplevde sin första berusning vid 13–14 års ålder, d v s någon gång i årskurs 7 eller 8. Det är mycket få elever som varit berusade före 13 års ålder.

Andelen som uppgav att de intensivkonsumerar alkohol någon gång i månaden eller oftare ökade under tidigt 1970-tal för att sedan minska under hela 1980-talet fram till omkring 1988. Värdena har sedan början av 1990-talet legat relativt stabilt, men en minskning har skett de senaste åren.

Rökning var betydligt vanligare under början av 1970-talet än det är idag. Andelen rökare minskade under 1970-talets andra hälft. 1983 ändrades rökfrågans formulering. Därefter ökade andelen rökare fram till omkring 1989, för att sedan minska. 1997 omformulerades rökfrågan åter, vilket medförde att fler uppgav att de röker. Andelen rökare var sedan relativt konstant fram till början av 2000-talet, för att därefter minska i de tre senaste undersökningarna. Andelen rökare är högre bland flickorna än bland pojkarna. Ser man till den totala tobakskonsumtionen (rökning och/eller snusning) försvinner emellertid könsskillnaden. Utvecklingen är dock likartad, det vill säga att andelen tobakskonsumenter minskat de senaste åren.

Andelen elever som någon gång använt narkotika minskade betydligt under 1970- och 1980-talen. År 1989 låg andelen som använt narkotika på sin lägsta nivå (3 %), men ökade därefter kontinuerligt fram till år 2001 (ca 10 %). I de senaste undersökningarna har andelen som använt narkotika åter minskat och år 2004 var det 7 procent som uppgav att de använt narkotika. På samma sätt har attityden till narkotika förändrats också bland dem som aldrig prövat. I slutet av 1990-talet och början av 2000-talet var det fler som uppgav att de haft möjlighet

att pröva än det varit sedan början på 1970-talet. En minskning kan likväl ses bland både pojkarna och flickorna de senaste åren.

Andelen elever som sniffat var under flera år i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet tämligen stabil runt 6 procent (flickorna något lägre). 1995 hade andelen bland pojkarna emellertid ökat till 12 procent och därefter låg andelen kring 10 procent. Sedan år 2000 tycks dock andelen stabiliserats på en något lägre nivå och i den senaste undersökningen var det 8 procent av pojkarna och 6 procent av flickorna som uppgav att de sniffat.

I 1993 års undersökning infördes några frågor om dopning. Ytterst få av eleverna har rapporterat sådan erfarenhet. I årets undersökning ändrades frågan om dopning för att enbart gälla användandet av anabola androgena steroider (AAS). Frågan är således inte helt jämförbar med tidigare år, men det kan konstatera att skillnaden jämfört med tidigare år var liten och att två procent av pojkarna och en procent av flickorna uppgav att de använt AAS.